ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ

ΗΠΑ

α) Το καπιταλιστικό σύστημα ξεκίνησε και αναπτύχθηκε, σχεδόν απρόσκοπτα, κάτω από τις καλύτερες ιστορικές και φυσικο-γεωγραφικές συνθήκες που επηρέασαν καθοριστικά την πορεία του σε αυτή τη χώρα. Είχε, επίσης, τη δυνατότητα να ζήσει μια μακρόχρονη ιστορική περίοδο, κατέχοντας την πρώτη θέση σε πολλούς δείκτες της τεχνικής προόδου, καθώς και των τεχνολογικών μεταλλαγών της σε κάθε τους καμπή (ατμομηχανή, μηχανή εσωτερικής καύσης, ηλεκτρισμός, κλπ.).

β) Με τη διαμόρφωση και την ανάπτυξη των μονοπωλίων, δηλαδή με το πέρασμα στο στάδιο του ιμπεριαλισμού, άρχισε η περίοδος παρακμής του συστήματος που, ύστερα από δύο παγκόσμιους πολέμους, τη μεγάλη κρίση της δεκαετίας του 1930 και τις μετέπειτα διαδοχικά συνεχιζόμενες κρίσεις, βρίσκεται σε κατάσταση σήψης.

γ) Είναι κοινή διαπίστωση ότι ο βιομηχανικός εξοπλισμός των ΗΠΑ παρουσιάζει, ήδη από την πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο εποχή, ένα δυναμικό παραγωγής κατά πολύ ανώτερο των αναγκών της εσωτερικής αγοράς της χώρας[29]. Χρειάστηκε, λοιπόν, από τότε ν' αναζητηθούν εκτός της χώρας δυνατότητες πώλησης της αμερικανικής παραγωγής. Αυτό πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία του Α΄ παγκόσμιου πολέμου, σε όλη του τη διάρκεια. Μετά τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, τα προβλήματα επανεμφανίστηκαν έντονα. Κορυφώθηκαν με την κρίση της δεκαετίας του 1930, οπότε και πάλι η διέξοδος βρέθηκε με ένα Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Ο απολογισμός των καταστροφών των δύο παγκοσμίων πολέμων ξεπερνά τα όρια της παρούσης εργασίας. Υπέχει, όμως, να παρθούν υπόψη όταν συγκρίνεται η γενική αποτελεσματικότητα της καπιταλιστικής οικονομίας των ΗΠΑ.

δ) Με τη συγκυρία της ώθησης που έδωσε ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος στην οικονομία των ΗΠΑ, ο εξοπλισμός (Βιομηχανία και Γεωργία) ανανεώθηκε τεχνολογικά, ακολουθώντας και εφαρμόζοντας τις νέες επιστημονικές κατακτήσεις (ατομική ενέργεια, πληροφορική, γενετική κλπ.). Εκείνο, όμως, που έπαιξε έναν καθοριστικό ρόλο στην όλη εξέλιξη της οικονομίας των ΗΠΑ (και των άλλων καπιταλιστικών χωρών) ήταν η επέκταση σε

παγκόσμιο επίπεδο των μονοπωλιακών δομών του κεφαλαίου και των επιχειρήσεων με τη δημιουργία των περίφημων «πολυεθνικών» (ή μάλλον «διεθνικών») συγκροτημάτων. Οι καινούργιες αυτές μονοπωλιακές δομές, παγκόσμιας εμβέλειας, επιτρέπουν μια πιο ευέλικτη προσαρμογή στις πραγματικότητες και στις δυνατότητες εκμετάλλευσης της κάθε χώρας, συμπεριλαμβανομένης και της χώρας προέλευσής τους. Αυτές οι δομές λειτουργούν, φυσικά, μέσα στα πλαίσια του Κρατικού Μονοπωλιακού Καπιταλισμού (ΚΜΚ) που αποτελεί το τελευταίο στάδιο του καπιταλιστικού συστήματος.

ε) Η ηγεμονική θέση που κατέκτησαν οι ΗΠΑ μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο επέτρεψε στην οικονομία τους -κυριαρχώντας στον παγκόσμιο στίβο- να ελιχθεί ευκολότερα και καλύτερα από τους ανταγωνιστές τους[30]. Αλλά οι εγγενείς περιοριστικοί παράγοντες του καπιταλιστικού συστήματος δεν έπαψαν να επιδρούν στην οικονομική πορεία της χώρας αυτής και να επιφέρουν τη στασιμότητα ή, ακόμα, τη συρρίκνωση διαφόρων τομέων παραγωγής, καθώς και μεγάλες σπατάλες πόρων[31] και παραγωγικών δυνάμεων (ανεργία, κλπ.).

στ) Και σήμερα ακόμα, μετά τις ανατροπές των σοσιαλιστικών καθεστώτων στην ΕΣΣΔ και στις Λαϊκές Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, τη στιγμή που μεσουρανεί η «Νέα Τάξη Πραγμάτων» υπό την αιγίδα των ΗΠΑ, η γενική κρίση του καπιταλιστικού συστήματος εντείνεται κάτω από την πίεση των εγγενών νομοτελειών του και των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων. Ετσι, αναζητείται ξανά πάλι διέξοδος σε νέες συγκρούσεις για την επιβίωση του καπιταλιστικού συστήματος[32].

ΕΣΣΔ

Η πορεία της σοσιαλιστικής οικονομίας στην ΕΣΣΔ άρχισε κάτω από δύσκολες και δυσοίωνες συνθήκες (ξένες στρατιωτικές επεμβάσεις, εμφύλιος πόλεμος, φυσικές καταστροφές). Η επαναστατική ορμή και ο ενθουσιασμός είχαν, όμως, τόση ένταση που απελευθέρωσαν δυνάμεις απέραντης έκτασης, αδιανόητες ως τότε.

Ετσι, παρ' όλες τις δυσκολίες και την δριμύτητα (σκληρότητα) της πάλης των τάξεων, η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ήταν ραγδαία και μαζική. Ουσιαστικό ρόλο γι' αυτό έπαιξε η, με

συγκροτημένο προγραμματισμό και πειθαρχία, ενεργοποίηση του Κόμματος των μπολσεβίκων και οι ξεκάθαρες κατευθύνσεις της καθοδήγησής του.

Φυσικά, τακτικά λάθη έγιναν, γιατί ο δρόμος ήταν πρωτόγνωρος. Αλλά έγινε, επίσης, μεγάλη σε βάθος δουλιά, προβλέποντας μακρόχρονα τόσο στο επίπεδο της εκπαίδευσης, όσο και σε αυτό της οργάνωσης, της διερεύνησης φυσικών πόρων και του προγραμματισμού της αξιοποίησής τους.

α) Στην περίοδο προσαρμογής (δεκαετία του 1920) οι μεγάλες δυσκολίες της κατάστασης αντιμετωπίστηκαν με διάφορους ελιγμούς (ΝΕΠ κλπ.) ενώ στους κυριότερους βιομηχανικούς τομείς, που λειτουργούσαν στο πλαίσιο και με κανόνες της σοσιαλιστικής οικονομίας, η παραγωγή παρουσίαζε ήδη ταχύτατους ρυθμούς ανάπτυξης[33].

β) Στην αρχή της περιόδου των πεντάχρονων πλάνων η ταξική πάλη οξύνθηκε ιδιαίτερα στην ύπαιθρο όπου παρατηρήθηκαν και κρούσματα σαμποτάζ. Οι κουλάκοι, που κατείχαν το μέγιστο μέρος του ζωικού κεφαλαίου, έκαναν μαζικές σφαγές και εμπορευματοποίησαν σφάζοντας ακόμη και ζώα αναπαραγωγής (αγελάδες π.χ.). Ομως πολύ σύντομα, με την ορθολογική διάταξη καλλιεργειών, τη γρήγορη μηχανοποίηση των εργασιών και την τεχνικο-οικονομική στήριξη του κρατικού μηχανισμού (Ινστιτούτα Ερευνας, μηχανουργεία, βιομηχανία λιπασμάτων κλπ.), η ανοδική πορεία όλων των γεωργικών παραγωγών εδραιώθηκε σταθερά, πράγμα που επέτρεψε την κανονική προμήθεια των πόλεων και τη δημιουργία πόρων για επενδύσεις στη βιομηχανία.

γ) Η αποτελεσματικότητα της σοσιαλιστικής οικονομίας αποδείχτηκε, επίσης, στη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, όταν σε συνθήκες κεραυνοβόλας επίθεσης και μερικής κατοχής από την ισχυρότερη και καλύτερα οπλισμένη στρατιά του κόσμου, κατάφερε όχι μόνο να φανεί ευέλικτη και να περισώσει το μεγαλύτερο μέρος του παραγωγικού της δυναμικού, αλλά και να οργανώσει χωρίς αργοπορία στα μετόπισθεν ένα στέρεο παραγωγικό βάθρο που στήριξε με καινούργια ποιοτικά ανώτερα όπλα και εφόδια σε μεγάλες ποσότητες τη νικηφόρα αντεπίθεση ως την συντριβή του φασισμού στο Βερολίνο και στη Μαντζουρία, το 1945.

δ) Τα επιτεύγματα της ταχύτατης ανοικοδόμησης των κατεστραμμένων από τον πόλεμο περιοχών της ΕΣΣΔ

καταμαρτυρούν τις τεράστιες δυνατότητες του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος. Με την πραγματοποίηση του 4ου πεντάχρονου πλάνου (1946-1950), η σοβιετική οικονομία δεν έλυσε μόνο δύσκολα προβλήματα, όπως η μετατροπή σε διάστημα 2-3 ετών της πολεμικής βιομηχανίας σε ειρηνική, αλλά κατόρθωσε ώστε όλοι οι δείκτες παραγωγής να ξεπεράσουν το προπολεμικό τους επίπεδο (1940). Οσο για το 5° πεντάχρονο πλάνο (1951-1955) η πραγματοποίησή του έβαλε τις βάσεις για μια γενική δυναμική ώθηση της σοβιετικής οικονομίας και άνοιξε τεράστιες προοπτικές σημαδεύοντας βαθιά την εξέλιξή της[34].

ε) Με τις βήμα προς βήμα μεταρρυθμίσεις και ιδιαίτερα μετά τις ουσιαστικότερες μεταρρυθμίσεις του 1965 (Κοσίγκιν), φαίνεται πως η διάβρωση της σοσιαλιστικής υφής της σοβιετικής οικονομίας προχώρησε αρκετά ώστε να υπερπηδούνται οι έντονες αντιστάσεις που εκδηλώνονταν στους διάφορους τομείς παραγωγής και πιο πολύ στο χώρο της έρευνας. Οι αντιστάσεις αυτές συνεχίζονταν με όλο και λιγότερη επιτυχία, γιατί τα χτυπήματα που δεχόταν ήταν πολιτικής φύσης.

Με την αποδυνάμωση της κοινωνικοποιημένης ιδιοκτησίας και του σχεδιασμού αναπτύχθηκαν αντισοσιαλιστικές δυνάμεις και ο συσχετισμός των πολιτικών δυνάμεων χειροτέρευε σε βάρος της σοσιαλιστικής υφής της σοβιετικής οικονομίας. Στο μεταξύ οι ρυθμοί ανόδου των δεικτών παραγωγής άρχισαν να ελαττώνονται σημαντικά. Στη συνέχεια, δρομολογήθηκαν νομοθετικές διατάξεις και ακολούθησαν δομικές αλλαγές στο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Η σοσιαλδημοκρατική πολιτική παρέμβαση στα ανώτερα κλιμάκια του ΚΚΣΕ κατέληξε στην καπιταλιστική παλινόρθωση.

στ) Το τι επακολούθησε μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ (Φθινόπωρο 1991) αποτελεί αντικείμενο άλλης διερεύνησης. Ομως, τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν από τότε αποδεικνύουν, ακόμη πιο πλατιά και έμπρακτα, τα οικονομικά πλεονεκτήματα της σοσιαλιστικής οικονομίας. Η σύγκριση της εξέλιξης των οικονομιών των δύο χωρών δείχνει την ανωτερότητα του σοσιαλιστικού συστήματος σε όλους τους τομείς οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Η παρούσα ανάλυση ολοκληρώνεται με συνοπτική συμπερασματική προσπάθεια των διαδικασιών που εξελίχθηκαν στη διάρκεια της δεύτερης αυτής περιόδου της ιστορίας της.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οσο υπάρχουν οι κοινωνικές τάξεις, η πάλη των τάξεων συνεχίζεται. Αποτελεί δε τον κινητήρα της ιστορίας.

Ο 20ός αιώνας που πέρασε είναι ανεξίτηλα σημαδεμένος από την υπέροχη - από κάθε άποψη - προσπάθεια της σοσιαλιστικής κοινωνίας, που άρχισε με την Οχτωβριανή Επανάσταση το 1917 και εξαπλώθηκε, χάρη στον προλεταριακό διεθνισμό, σε διάφορες άλλες χώρες, με στήριγμα την ΕΣΣΔ.

Εξετάζοντας την πορεία του σοβιετικού συστήματος, διαπιστώθηκε ο άμεσα πρωταρχικός ρόλος της πολιτικής στην έκβαση των εξελίξεων.

Οπως έδειξε η ανάλυση, οι πολιτικές επιλογές που επιβλήθηκαν σταδιακά με τις διάφορες «μεταρρυθμίσεις» στην οικονομία της ΕΣΣΔ εξοστράκισαν την ταξική ανάλυση με συνθήματα του τύπου «παλλαϊκό κράτος» και αδυνάτισαν τη δυναμική της σοσιαλιστικής οικοδόμησης.

Μολονότι η σήψη του καπιταλιστικού συστήματος δεν έπαψε να επεκτείνεται και να βαθαίνει, από τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο και ύστερα, *ο συσχετισμός δυνάμεων* σε παγκόσμιο επίπεδο παρέμεινε, ως τώρα, πιο ευνοϊκός για το σύστημα αυτό. Υπήρχαν, φυσικά, δυνατότητες σε διάφορες ιστορικές συγκυρίες να αντιστραφεί ο συσχετισμός αυτός υπέρ του σοσιαλισμού, αλλά ήταν ζήτημα και του λεγόμενου «υποκειμενικού παράγοντα» του ΔΚΚ, των επιλογών και της δράσης του σε κάθε χώρα. Τεράστιο ζήτημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο συλλογικά από τις επαναστατικές δυνάμεις, ως κριτική προσέγγιση στο παρελθόν αλλά και θεωρητική γενίκευση και επεξεργασία πολιτικής για το μέλλον.

Στην περίπτωση της ΕΣΣΔ, η απαιτούμενη πολιτική επιλογή δεν *επικράτησε στη δεδομένη ιστορική συγκυρία.* Πέρα από τις όποιες συνωμοσίες και διαβρωτικές ιμπεριαλιστικές ενέργειες, *η έλλειψη εφεδρειών απέναντι στην ιμπεριαλιστική απειλή συνέβαλε, κατά πολύ, στην εγκατάλειψη πολιτικών αρχών.* Αρκετοί αξιωματούχοι κυβερνητικών διοικητικών κλιμακίων επηρεάστηκαν από τον αρνητικό συσχετισμό δυνάμεων και συνέβαλαν ώστε να αδυνατίσει και να παραμεριστεί η σοσιαλιστική επιλογή. Δεν εναντιώθηκαν στη διαδικασία διάβρωσης ακόμα και όταν αυτή πήρε αργότερα τη μορφή ταξικής διαπάλης.

Είναι φανερό ότι οι σταδιακές ανατροπές στην ΕΣΣΔ ήταν αποτέλεσμα *πολιτικής διαμάχης στα ανώτερα κλιμάκια.* Αυτοί που επεκράτησαν, χρησιμοποίησαν στο έπακρο τους διοικητικούς μηχανισμούς και καταχράστηκαν τους τυπικούς κανόνες[35], απομακρύνοντας όλο και περισσότερο το λαό από τις αποφάσεις.

Προέκυψε, λοιπόν, μια στρατηγική ήττα των σοσιαλιστικών δυνάμεων στη χώρα αυτή και γενικότερα στον κόσμο. Αυτή, όμως, είναι προφανώς προσωρινή. Οπως πάντα χρειάζεται ένα κάποιο χρονικό διάστημα για να αφομοιωθεί το χτύπημα.

Σε κάθε χώρα την Επανάσταση την πραγματοποιεί ο λαός και είναι εκείνος που συσπειρωμένος την αποκαθιστά όταν χτυπιέται.

Σήμερα, μετά τη στρατηγική ήττα τους, οι ανά τον κόσμο σοσιαλιστικές δυνάμεις βρίσκονται σε περίοδο ανασύνταξης. Ο Κ. Μαρξ δεν είπε ποτέ ότι η πορεία προς το σοσιαλισμό θα είναι σταθερά ανοδική. Η Παρισινή Κομμούνα κράτησε δυόμισι μήνες. Η σοσιαλιστική οικοδόμηση με την ανοδική και καθοδική φάση της κράτησε περίπου επτά (7) δεκαετίες στην ΕΣΣΔ. Στο μεταξύ οι σοσιαλιστικές δυνάμεις επεκτάθηκαν και εδραιώθηκαν σε άλλες χώρες και ηπείρους.

Ο συσχετισμός δυνάμεων εξακολουθεί να είναι αρνητικός για τις σοσιαλιστικές δυνάμεις αλλά, από την άλλη μεριά, οι ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις οξύνονται στο έπακρο. Δέκα χρόνια μετά τις ανατροπές στην ΕΣΣΔ και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, τα προβλήματα αυξάνονται (ανεργία, οικονομικές κρίσεις, κλπ.) και η διαμάχη για την επέκταση των ζωνών επιρροής παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις... ο καπιταλισμός συνεχίζει να σαπίζει. Ποτέ, όπως σήμερα, 155 χρόνια από τη δημοσίευση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου των Μαρξ και Ενγκελς, δεν επαληθεύτηκαν τόσο περίτρανα οι προβλέψεις των κλασικών της εργατικής τάξης.

«Ο καπιταλισμός σκάβει τον τάφο του» μεν, αλλά πρέπει να τον σπρώξουν οι λαοί για να πέσει μέσα. Γι' αυτό χρειάζονται η ιδεολογική κατάρτιση και η εμπειρία. Γι' αυτό χρειάζονται τα Κομμουνιστικά Κόμματα, ο λεγόμενος «υποκειμενικός παράγοντας» που *σε κάθε χώρα, οργανώνοντας την καθημερινή διεκδικητική δράση των εργαζομένων, θα την αναπτύξει ποιοτικά διευρύνοντας το περιεχόμενό της σε πολιτικό επίπεδο.*

Ετσι, από τα συγκεκριμένα προβλήματα κάθε χώρας, η δράση του αντίστοιχου εργατικού κινήματος (με τις αναγκαίες πλατιές συμμαχίες και την καθοδήγηση του Κομμουνιστικού Κόμματος) δημιουργεί συγκεκριμένες καταστάσεις που, με τη σειρά τους, επηρεάζουν τα εργατικά (και προοδευτικά, γενικά) κινήματα των άλλων χωρών. Αυτή είναι, συνοπτικά, η διαλεκτική διαδικασία της πορείας του Διεθνούς Εργατικού Κινήματος προς το Σοσιαλισμό. Η ιστορία του 20ού αιώνα το απέδειξε σε πολλές περιπτώσεις.

Στην πολυδιαφημισμένη «Παγκοσμιοποίηση» που προβάλλει σαν σανίδα σωτηρίας το καπιταλιστικό σύστημα, το Διεθνές Εργατικό Κίνημα απαντάει με την αλληλεγγύη του και αντιτάσσει τον προλεταριακό διεθνισμό. Οταν οι λαοί παίρνουν στα χέρια τους τα συμφέροντά τους, τίποτε δεν μπορεί να τους σταματήσει.

Φυσικά, είναι δύσκολος και μακρύς, στο πλαίσιο μιας ανθρώπινης ζωής, ο δρόμος αυτός. Στο επίπεδο, όμως, της ανθρώπινης ιστορίας είναι νομοτελειακός.

Ο Λάμπρος Τσελίκας είναι μέλος του Αγροτικού Τμήματος της ΚΕ του ΚΚΕ.
Συνέχεια του άρθρου που δημοσιεύτηκε στο τ. 6/2002 της ΚΟΜΕΠ.

[1] Με κριτήρια οικονομικής φύσης και χωρίς κερδοσκοπικές αναστολές και άλλα συνυφασμένα.

[2] Που, σύμφωνα με τις προς το παρόν εκτιμήσεις, ανέρχονται σε 8.000 δισεκατομμύρια τόνους, δηλαδή το 93% του συνόλου των αποθεμάτων της ΕΣΣΔ σε άνθρακα.

[3] «Οι πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι υπάρχουν αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, χρησιμοποιήσιμα σε βιομηχανική κλίμακα, στο υπέδαφος της μισής σχεδόν συνολικής έκτασης της ΕΣΣΔ. Οι σοβιετικοί γεωλόγοι άρχισαν να ερευνούν το υπέδαφος της κοιλάδας του Οβη ποταμού, στις αρχές της δεκαετίας του 1950, παρ' όλες τις δυσκολίες διερεύνησης σε μια περιοχή που βρίσκεται κοντά στον Πολικό Κύκλο. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου ήταν από

τα πιο πλούσια του κόσμου». («L' Economie de l' URSS» de P. Carriere, Editions Masson 1984, pages 55-57).

[4] Η δραστηριότητα των σοβιετικών στους τομείς της έρευνας και της εκμετάλλευσης πηγών πετρελαίου και φυσικού αερίου δυνάμωνε συνεχώς. Το συνολικό μήκος των γεωτρήσεων έφθανε τα 1947 χιλιόμετρα, το 1940, το 1955 έφθασε τα 5.012 χιλιόμετρα και, το 1965, τα 10.716. («L' Economie de URSS» de Pierre Carriere, Editions Masson, Paris 1984, σελ. 175).

[5] Επιδιώκοντας το ξεπούλημά τους, υπουργοί της ομάδας που μεθόδευσαν την «περεστρόικα» αναφέρονταν στα προβλήματα αξιοποίησης αυτών των πόρων μιλώντας για «προβλήματα παγκοσμίου ενδιαφέροντος». Γι' αυτό και η ίδρυση της Διεθνούς Τράπεζας της Μόσχας με συμμετοχή δυτικών κεφαλαίων ύψους 60%. («L' Economie Mondiale» depuis la fin du 19e Siecle de A. Gauthier,Editions Breal, Paris 1995, σελ. 421).

[6] Αυτό επιβεβαιώνεται και από τις πρόσφατες συμφωνίες αγοράς μεταλλευμάτων ουρανίου από αμερικανικά και ιαπωνικά τραστ.

[7] Επίσης, η ΕΣΣΔ οικοδόμησε μια πυρηνική βιομηχανία προχωρημένης τεχνολογίας αφού, από το 1969 ήδη, λειτουργούσε ένας πρώτος υπεργεννήτριος αντιδραστήρας στο Δημήτροφγκραντ και από τότε κατασκευάστηκαν και άλλοι ισχυρότεροι τέτιας τεχνολογίας (ανακύκλωση πυρηνικών ουσιών ενέργειας). («Genese et Economie de l' URSS» de A. Gauthier et A. Reynand, Editions Breal 1989, Paris, σελ. 135).

[8] Ετσι, ο Βόλγας ποταμός, στο μήκος του οποίου κατασκευάστηκαν 8 υδροηλεκτρικοί σταθμοί (και ένας άλλος στη διώρυγα Βόλγα-Ντον), παράγει περισσότερο ηλεκτρισμό από όλους τους ποταμούς της Ευρώπης (πάνω από 50 δισεκατομμύρια KWH). («L' Economie de l' URSS» de Pierre Carriere, Editions Masson, Paris 1984, σελ. 179).

[9] Ιενεσσέη, Οβης, Ανκαρά κλπ. που παράγουν 150 δισεκατομμύρια KWH (ό.π, σελ. 179).

[10] Ο σταθμός του Μπράτσκ (εγκαταστημένη ισχύς 4,5 εκατομμύρια KW), του Ουστ-Ιλίμσκ και αυτός του Σαγιάνσκ (εγκατεστημένης ισχύος ο καθένας 6,3 εκατομμυρίων KW), όπου λειτουργούν γεννήτριες ισχύος 640.000 KW η κάθε μια (ό.π., σελ. 180).

[11] Η ΕΣΣΔ, πρωτοπόρα στη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας σε μεγάλες αποστάσεις, διέθετε ένα δίκτυο 796.900 χιλιομέτρων (20.200 χιλιόμετρα, το 1940). Ηταν η πρώτη που χρησιμοποίησε γραμμές υψηλής τάσης των 220.000 βολτ. Πέρασε από το τριφασικό ρεύμα στο συνεχές με γραμμές υψηλής τάσης 500.000 βολτ, 800.000 βολτ ακόμη και 1,5 εκατομμύριο βολτ. (ό.π., σελίδες 242 και 243).

[12] Η επιλογή μιας τέτιας «ταμειακής» πολιτικής δημιούργησε μια κατηγορία ατόμων εμπλεκομένων στα κυκλώματα των λεόντειων αυτών συμβάσεων με τα ξένα πολυεθνικά μονοπώλια που, σιγά-σιγά, βρέθηκαν στον πυρήνα της ανατρεπτικής δύναμης ενάντια στο σοσιαλιστικό καθεστώς της ΕΣΣΔ. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συμβάσεις πώλησης φυσικού αερίου στη Δυτική Ευρώπη υποχρέωναν τις σοβιετικές επιχειρήσεις να χρησιμοποιήσουν για τη μεταφορά του γερμανικούς σωλήνες και το δίκτυο (4.500 χιλιόμετρα) κατασκευάστηκε από δυτικές εταιρείες. (Βλέπε: «L' Economie Mondiale» depuis le XIXe siecle A. Gauthier, Editions Breal 1995, σελ. 412). N.B.: Σε αυτόν τον τομέα, θα 'ταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί, ιστορικά, ο ρόλος του Τσερνομίρντιν.

[13] Εδώ πρέπει να σημειωθεί η μεγάλη σημασία του έργου του Α. Μακάρενκο και τα θαυμάσια αποτελέσματα της έμπρακτης συμμετοχής του στην πρωτόγνωρη εκείνη προσπάθεια.

[14] Ηταν χαρακτηριστική η στράτευση των διανοουμένων στην προσπάθεια αυτή, με τη μέριμνα και την ώθηση του Μαξίμ Γκόργκι.

[15] «Historie Parallele» Editions Presses de la Cite, Paris 1962, τόμος IV, σελ. 265, όπου ο Αραγκόν μεταφέρει μια συζήτησή του με τον τότε Πρόεδρο της Ακαδημίας των Εκπαιδευτικών Επιστημών της ΕΣΣΔ, Ι. Κάιροφ. ό.π., σελ. 266.

[16] Οι αρχές αυτές είναι: Το δικαίωμα μόρφωσης για όλους. Η εξάλειψη των εθνικών και κοινωνικών εμποδίων. Η δωρεάν δημόσια παιδεία (με την εξάλειψη των ιδιωτικών σχολείων). Το δικαίωμα εκπαίδευσης για τον καθένα, στην μητρική του γλώσσα. Η ίδρυση ενός μοναδικού συστήματος εκπαίδευσης. («L' enseignement», Zoia Malkova, Editions A. P. Novosti 1985, σελ. 8 & 9).

[17] ό.π., σελ. 11.

[18] Ετσι, στη δεκαετία του 1980, υπήρχαν στην ΕΣΣΔ γύρω στις 50.000 «Λαϊκά Πανεπιστήμια» όπου φοιτούσαν 10 εκατομμύρια πολίτες (ό.π., σελ. 16).

[19] «Histoire Parallele», tome IV, Editions Presses de la Cite, Paris 1962, σελ. 264, όπου ο Αραγκόν μεταφέρει την εκτίμηση αυτή του Προέδρου Ακαδημίας των Εκπαιδευτικών Επιστημών της ΕΣΣΔ, Ι. Κάιροφ.

[20] Το 1928 ο επιφανής αμερικανός φιλόσοφος και παιδαγωγός Τζων Ντιούι (John Dewey) επισκέφθηκε πολλά σχολεία της νεαρής τότε Σοβιετικής Ενωσης. Στις εντυπώσεις του ταξιδιού του σημείωσε τον αυθεντικά ανθρωπιστικό προορισμό του Σοβιετικού Σχολείου. («L' Enseignement», Zoia Malkova, A.P. Novosti, 1985, σελ. 42).

[21] Οι ανανεώσεις των τεχνικών επενδύσεων καθυστερούσαν εξαιτίας, μεταξύ άλλων, της αυτονομίας διαχείρισης των επιχειρήσεων που καθιέρωσαν οι «μεταρρυθμίσεις». Λειτουργώντας με κριτήρια εμπορικού τζίρου και κέρδους, οι διαχειριστές δεν ακολουθούσαν πια μακρόχρονο σχεδιασμό. Τον παρέβλεπαν ή τον αγνοούσαν. Εκτελούσαν, κυρίως, τις άμεσες απαιτήσεις παραγωγής του πλάνου. Είχαν δε τη δυνατότητα να διαπραγματεύονται μεταξύ τους απ' ευθείας (και με το εξωτερικό). Ετσι, οι τεχνικές καινοτομίες που αποτελούσαν πριν την πρωτοπορία της σοβιετικής οικονομίας, όπως π.χ. οι εγκαταστάσεις για «συνεχή ροή χάλυβα», δε συνέχισαν να γενικεύονται. Αντίθετα το ποσοστό τους λιγόστευε σε σχέση με το σύνολο των χαλυβουργείων.

[22] Βλέπε Διάγραμμα Ανεργίας.

[23] «Καλύτερα νεκρός παρά κόκκινος» ήταν η διακήρυξη της πολιτικής του κατεύθυνσης.

[24] («Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια των Εθνών», ΗΠΑ. Εκδόσεις «20ός Αιώνας», Αθήνα 1960, σελ. 560).

[25] Η πολιτική αυτή υποδοχής ειδικών υψηλού επιπέδου (Brain drain) προσφέρει στις ΗΠΑ μια επένδυση που συσσωρεύτηκε αλλού, με έξοδα άλλων. Γεγονός που κάνει τις κυβερνήσεις διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών να ανησυχούν.

[26] Οι πολεμικές επιπτώσεις έπληξαν, φυσικά, άλλες χώρες. Οχι τις ΗΠΑ.

[27] Οι ρυθμοί αυτοί ήταν ασύγκριτα ταχύτεροι στη διάρκεια των πέντε πρώτων πεντάχρονων πλάνων.

[28] Σύμφωνα με μια μελέτη του Πανεπιστημίου του Τέξας (1973), το 20% του ενήλικου πληθυσμού των ΗΠΑ ήταν ανίκανο να διαβάζει και να γράφει σωστά και 40% των νέων 17 ετών ήταν λειτουργικά αναλφάβητοι, ανίκανοι να καταλάβουν την έννοια απλών φράσεων της καθημερινής ζωής. (Quid, Editions R.T.L. - Robert Laffont, Annee 1991, σελ. 1243). Ανάλογα αποτελέσματα καταγράφονται και σε μεταγενέστερες έρευνες.

[29] Αυτό, φυσικά, δε συνεπάγεται ότι οι πραγματικές ανάγκες της αμερικανικής κοινωνίας ήταν (και είναι ως τώρα ακόμη) ικανοποιημένες. Πέρα, όμως, από αυτή τη διαπίστωση είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στη διάρκεια του 20ού αιώνα και για μακρόχρονες περιόδους και, μάλιστα, έξω από τις διάφορες κρίσεις στις ΗΠΑ, όπως και στις άλλες καπιταλιστικές χώρες, η παραγωγή των διαφόρων βιομηχανικών συγκροτημάτων περιορίζεται αυθαίρετα, επιπλέον, ακόμη με διαχειριστικές αποφάσεις στην πρακτική τους λειτουργία.

[30] Οι ΗΠΑ κυριάρχησαν άνετα, επιβάλλοντας κατά τη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου στους συμμάχους τους τη Συμφωνία «Εκμίσθωσης και Δανεισμού» (1941) και, κατόπιν, τη δημιουργία του ΔΝΤ, της Παγκόσμιας Τράπεζας και της ΓΚΑΤΤ που, μαζί με άλλα προνόμια τους, καταχώρησαν οι Συμφωνίες του Μπρέττον Γούντς και οι μετέπειτα άλλες λεόντειες συμφωνίες (Σχέδιο Μάρσαλ, κλπ.).

[31] Η κατανάλωση ενέργειας στις ΗΠΑ ήταν, το 1984, ύψους 8,46 ΤΕΡ (Τόνος αντιστοιχίας Πετρελαίου) το χρόνο κατ' άτομο. Δηλαδή, η μεγαλύτερη στον κόσμο. («Economie des Etats Unis», de Pierre George Collection «Que Sais-Je» P.U.F. Paris 1991, σελ. 117). Από μια μελέτη του V. LABEYRIE βγαίνει το συμπέρασμα «πως οι ίδιες υπηρεσίες θα μπορούσαν να παρέχονται στον πληθυσμό των ΗΠΑ, μόνο με το 20% της χρησιμοποιούμενης ενέργειας, καθώς το 80% αντιστοιχούσε σε σπατάλες σε διάφορα επίπεδα». («Energie Developpement, Ecologie» de V. Labeyrie, Editions La pensee No 216, 1980, σελίδες 115-144).

[32] Γι' αυτό υπάρχουν πολλά παραδείγματα: Επίθεση «Κεραυνός της Ερήμου» στο Ιράκ, διαμελισμός της Γιουγκοσλαβίας, πρόσφατα επίθεση στο Αφγανιστάν και επικείμενη στο Ιράκ.

[33] Ορα διάγραμμα προηγούμενου άρθρου: ΚΟΜΕΠ Νο 6, 1999, σελ. 80.

[34] Προπολεμικά η σοσιαλιστική οικονομία (παρά τις επιτυχίες της) δε θεωρούνταν «κίνδυνος», όμως, στις δεκαετίες του '50 - '60 οι δυτικοί αναλυτές άρχισαν να ανησυχούν από τον πολύ έντονο ρυθμό ανόδου της οικονομίας της ΕΣΣΔ, που απειλούσε να πάρει το προβάδισμα στην άμιλλα με τον καπιταλισμό. Σοβαροί ξένοι εμπειρογνώμονες αναγνώριζαν τις επιτυχίες της και φοβούνταν. Στα πρόθυρα της δεκαετίας του 1960, ο αστός ειδικός Φ. Λίντσεϊ, έγραφε: «Η Ρωσία διέρχεται μια εξαιρετικά ταχεία άνοδο στο διάστημα της τελευταίας δεκαετίας... Η σοβιετική απειλή είναι μεγάλη και αυξάνει ταχύτατα».

(«Η διαδικασία παλινόρθωσης του καπιταλισμού στην ΕΣΣΔ» του Α.Μ. Γεριόμιν, εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή», Αθήνα 1994, σελ. 39).

[35] Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν επίμονες έρευνες σχετικά με τον ιδιαίτερο, καθαρά δικό του ρόλο που έπαιξε το διοικητικό σύστημα στη διευκόλυνση των ανατροπών, πέρα από την αναγκαιότητά του, όταν στο διεθνή περίγυρο εξακολουθεί να υπάρχει ισχυρά οργανωμένο καπιταλιστικό σύστημα.